

DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE SENTEZCİ YAKLAŞIM

Bilginer ONAN*

Geliş Tarihi: Ekim, 2017

Kabul Tarihi: Aralık, 2017

Öz

Dil bilgisi öğretiminde sentezci yaklaşımı ele alan bu çalışma, iki ana bölümden meydana gelmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde, dil bilgisi (gramer) ve ana dili öğretiminde dil bilgisinin işlevleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu bağlamda, temel dil becerilerinin geliştirilmesinde ve öğrencilere zihinsel esneklik ve disiplin kazandırmada, dil bilgisi öğretiminin durumu analiz edilmiştir. Bu bölümde son olarak, davranışçı ve yapılandırıcı dil öğretim yaklaşımlarının dil bilgisi öğretimine bakış açıları üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde, dil bilgisi öğretiminde yöntem sorunu ele alınmıştır. Bu bağlamda, teori ve uygulamada ortaya çıkan çelişkiler belirlenmiştir. Bu çelişkileri ortadan kaldırmaya yönelik öneriler, sentezci yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmiştir. Sentezci yaklaşım, davranışçı ve yapılandırıcı eğitim sistemlerinin dil bilgisi öğretiminde ileri sürdüğü görüşlerden hareketle oluşturulmuştur. Bilindiği üzere, bu iki eğitim yaklaşımının dil bilgisi öğretimine ilişkin bakış açıları uygulama noktasında, açık ve net değildir. Bu çalışma, dil bilgisi öğretiminde uygulanması gereken sentezci yöntemin özellikleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Çalışma çerçevesinde öne sürülen sentezci yöntemin ayrıntıları şu aşamalar çerçevesinde analiz edilecektir: *Ontolojik Farkındalık Oluşturma Aşaması*: Ele alınan dil bilgisi konusunun dilin aktif kullanım sürecindeki gerekliliğine yönelik ontolojik bir nitelik taşımaktadır. Bu yapının ya da kuralın dil içindeki görevi nedir? Yapının mevcut olup olmama durumu, dilin anlam yapısında hangi değişiklikleri meydana getirmektedir? Birinci aşama, bu farkındalığı öğrencilere kazandıracak giriş etkinliklerinden oluşmaktadır. *Konu Anlatımı Aşaması*: Konu anlatımının gerçekleştiği aşamadır. Dil yapısı ya da kuralıyla ilgili içerik bilgisi bu aşamada verilmektedir. Kavram haritası gibi, bilgiyi organize eden şemaların kullanımı bu aşamada gerçekleşmektedir. *Kavratma Aşaması*: Hazırlanan çalışma kâğıtlarıyla konuyu kavratmaya yönelik uygulamaların yapıldığı aşamadır. *Pragmatik Aşama*: İşlenen dil bilgisi konusunun metin ortamında kullanılmasını ifade etmektedir. Konuşma, yazma, okuma ve dinleme etkinlikleri için önerilmektedir.

Dil bilgisi öğretimiyle ilgili yukarıda sıralanan öğretim modeli, hem davranışçı hem de yapılandırıcı yaklaşımın özelliklerini taşımaktadır. Sentezci yaklaşım kullanımı, bu paylaşımcı yapılandırmanın terminolojik ifadesi olarak tercih edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Ana Dili Öğretimi, Dil Bilgisi Öğretimi, Sentezci Yaklaşım.

* Doç. Dr.; Mustafa Kemal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD, bilgineronan@gmail.com.

SYNTHETIC APPROACH IN GRAMMAR TEACHING

Abstract

This study, discussing the synthetic approach in grammar teaching, consists of two main parts. The first part, which is an introduction to the study, provides information on grammar and the functions of grammar knowledge in native language education. In that regard, this part also includes a review on grammar teaching in relation to the development of basic language skills and the acquisition of mental flexibility and discipline by students. Lastly, it focuses on the perspectives of behaviourist and constructivist language teaching approaches on grammar teaching. The second part addresses the problem of method in grammar teaching. In this sense, the study determines the contradictions in theory and practice and evaluates the suggestions to eliminate such contradictions within the framework of the synthetic approach. The synthetic approach is based on the concepts put forward by the behaviourist and constructivist education systems on grammar teaching. As is known, the perspective of these two educational approaches towards grammar teaching are not clear and evident. This study centres on the characteristics of a synthetic approach that should be followed in grammar teaching. The details of the synthetic approach, which is introduced in the study, are reviewed in the following stages: *The Stage of Creating Ontological Awareness*: The grammar subject covered has an ontological nature regarding the necessity of the process of active language use. What is the role of such structure or rule within language? To what extent is the lack or presence of such structure important in the semantic functioning of language? This first stage includes introductory activities that raise ontological awareness among students. *The Stage of Lecturing*: This is the stage where lecturing takes place and the content knowledge on language structure or rules are provided. The schemes that organize the knowledge, such as concept maps, are employed in this stage as well. *The Stage of Comprehension*: This stage involves the practices that enable students to comprehend the subject through the prepared work sheets. *The Pragmatic Stage*: This stage is where the grammar subject covered is being practiced in a text. It is recommended for speaking, writing, reading and listening activities. The above-mentioned stages of teaching regarding grammar teaching bear the characteristics of both the behaviourist approach and the constructivist approach. The expression of synthetic approach is used as the terminological expression of this shared construction.

Keywords: Native Language Education, Grammar Teaching, Synthetic Approach.

Giriş

Ana dili öğretiminde, temel dil becerileriyle birlikte en çok tartışılan alanlardan biri, dil bilgisi öğretimidir. Dil bilgisi (gramer) kavramı, geniş anlamıyla ele alındığında “ses bilgisi, şekil veya görev bilgisi, dizi ve sözcük grupları bilgisi ve söz dizimi bilgisinden başka, anlam bilgisini ve kök bilgisini, yazımı, tecvidi (boğumlamayı) ve üslup bilgisini de içine almaktadır. Gramer kelimesi dil bilgisi terimi ile sınırlanamaz, gramerin anlam alanı daha geniştir” (Dilâçar, 1971: 90). Bir başka tanıma göre gramer, “Bir dili ses, şekil ve cümle yapıları ile dilin çeşitli öğeleri arasındaki anlam ilişkileri açısından inceleyerek bunlarla ilgili kuralları ve işleyiş özelliklerini ortaya koyan bilimdir. Ses bilgisi, şekil bilgisi, cümle bilgisi ve anlam bilgisi gramerin başlıca bölümleridir” (Korkmaz, 2007: 110). Gramerin öğretici yönü, okul grameri

olarak tanımlanmaktadır. “Kuralcı, buyurucu gramer de denmektedir. Okullarda kullanılan, dil kurallarını anlatan, doğruyu öğreten, yanlış gösteren, öğrenciye alıştırmaya ödevleri veren gramerdir” (Dilâçar, 1971: 90). Dil kuralları konusunda öğrencileri bilgilendirmesinin yanı sıra, okul gramerinin temel işlevlerinden biri, öğrencilere düşünme sürecinde yardımcı olacak zihin disiplinlerini kazandırmaktır.

Okul gramerinin öğretiminde göz önünde bulundurulması gereken temel ilkeler vardır. Bu ilkeler aşağıda maddeler hâlinde sıralanmıştır.

1. Dil bilgisi kuralları, sözden ve yazıdan ayrı hazır sonuçlar olarak öğretilmez. Böyle bir öğretim dil kurallarını ezberlemeye alıştırmaya, uygulama gücü kazandırmaz. Yalnız dil bilgisi kurallarının öğretilmesiyle yetinilmemeli, bunların öğrencide birer beceri ve alışkanlık durumuna gelmesi için alıştırmalar yaptırılmalıdır. Öğrencilerin yazma ödevlerinde ve başka etkinliklerinde bu kurallara uyması izlenmelidir. Öğrencilerin yaptığı yanlışlar, bu kurallarla açıklanıp düzeltilmelidir (Göğüş, 1978: 349).

2. Dil bilgisi öğretiminde çıkış noktası, öğrencinin karşılaştığı dil sorunları olmalıdır. Ancak bu şekilde öğrencilerin gereksinimlerine karşılık verilebilir. Sorundan yola çıkış görevsel ve fonksiyonel bir öğretim yoludur (Göğüş, 1978: 350).

3. Dil bilgisi öğretimi bilinenden bilinmeyene, somuttan soyuta, yakından uzağa gibi öğretimin temel ilkelerine göre yapılmalıdır. Örnek metinler, çocukların yaşantılarından alınmalı, toplumun kültürel dokusuna uygun olmalı, aynı zamanda kültür de öğretilmelidir (Erdem, 2007: 24).

4. Dil bilgisi öğretimi, Türkçenin dışında ayrı bir ders olarak değil, anlama ve anlatım etkinliklerine bağlı olarak yürütülmelidir. Konu ile ilgili olarak verilecek ilk örnekler, anlama ve anlatım etkinliklerinde kullanılan metin içinden seçilmelidir. Böyle bir yaklaşım, öğrencilerin bu bilgileri kullandıkları dilin parçaları olarak görmelerini sağlayacaktır. Yapay ve bağımsız örnekler, öğrencilerin anlamalarını güçleştirebilir (Yangın, 2002: 34-35).

5. Her sınıf düzeyinde, hangi dil konusundan başlanacağına ve hangi konularla devam edileceğine karar vermede sistematik bir sıra yerine, o sınıftaki öğrencilerin söyleyiş ve yazım yanlışlarından hareket edilebilir. Dil bilgisi kavram ve kuralları soyuttur. Çocuğun bunları anlaması, belli bir olgunluğa erişmesini gerektirir. Bundan dolayı, ilk üç sınıfta kurallar sezdirilmeli, tanımlara yer verilmemelidir. Dördüncü sınıftan itibaren tanımlar verilmeye başlanabilir (Yangın, 2002: 35).

6. Dil bilgisi öğretiminde örnekler üzerinde çalışmanın ve tekrarların önemli bir yeri vardır. Konuların kavratılması sürecinde, örneklerden yararlanılmalıdır. Öğrenme ortamında kullanılan örnekler, dil yapıları arasındaki ilişkileri ve kuralları açık bir şekilde ortaya

koymalıdır. Örnekler aracılığıyla yapılan tekrarlar, bilginin kalıcılığı açısından büyük önem taşımaktadır.

7. Dil bilgisi derslerinde öğretilen kuralların öğrencilerde farkındalık düzeyine ulaşmış olması gerekir. Ders dışındaki dil kullanımlarında da dile ait bu bilgileri kullanmaya özendirilmelidir. Farkındalık düzeyine ulaşamayan dil bilgisi konuları çoktan seçmeli sınav sorularının sınırları dışına çıkamaz.

8. Dil bilgisi öğretiminde tümevarım yöntemi uygulanmalıdır. Özellikle ilkökul dördüncü sınıfa kadar, bu yöntemin kullanılması çocuğun bilişsel gelişimi göz önüne alındığında bir zorunluluktur. Dil bilgisi öğretimi için hazırlanan etkinliklerde dilin yapısal özellikleri dikkate alınmalıdır. Yaratıcı ve orijinal etkinliklerin tasarlanması açısından bu husus önemlidir.

9. Dil bilgisi konularının öğretiminde, hedef kitlenin zihinsel gelişim özellikleri göz önüne alınmalıdır. Dil yapılarının gelişimi ile zihinsel gelişim süreçleri arasında bir paralellik vardır.

10. Dil bilgisi öğretimi sıralama, sınıflama, karşılaştırma, ilişkilendirme, benzerlik ve farklılıkları belirleme vb. zihinsel becerileri gerektirir. Bu beceriler gelişmeden dil bilgisini öğretmek güç olmaktadır. Dilin bazı yapıları on yaşından önce öğrenilememektedir. Özellikle bazı dil bilgisi kurallarının on yaşından sonra verilmesi gerekmektedir (Boyson Bardies vd. aktaran Güneş, 2007: 265).

Dil bilgisi konuları, bir sınıfta bitecek yalın sorunlar değildir. Dil bilgisi öğretimi ihtiyaçlar doğrultusunda yaptırılmalıdır. Örneğin 6. sınıf düzeyinde ele alınan bir konu, 8. sınıf düzeyinde bir başka konunun öğretimi sürecinde tekrar gündeme getirilmeli ve hatırlatılmalıdır.

Dil bilgisi öğretiminin genel ilkelerini bu şekilde sıraladıktan sonra, iki temel eğitim yaklaşımı olan davranışçı ve yapılandırıcı eğitim sistemlerinin dil bilgisi öğretimine bakış açıları üzerinde de durmak gerekiyor.

1. Davranışçı Yaklaşımın Dil Bilgisi Öğretimine Bakışı

Kronolojik olarak davranışçı yaklaşımın temelleri John B. Watson'a kadar uzanmaktadır. "Watson (1878-1958) çağdaş davranışçılığın kurucusu ve lideri olarak düşünülmektedir" (Schunk, 2009: 39). Davranışçılığın diğer önemli bir temsilcisi olan Skinner'e göre dil bilgisi, uyarı tepki şeklinde davranışlarla öğretilir. Bu anlayışla katı bir dil bilgisi eğitimi verilmiş ve dilin yapısı üzerinde çok durulmuştur. "Dil bilgisi öğretimi adı altında uzun yıllar öğrencilere çeşitli alıştırılmalar yaptırılmış ve sürekli yapılan tekrarlarla kurallar öğretilmeye çalışılmıştır. Çoğu zaman dil bilgisi kuralları ezberletilmiştir. Davranışçı yaklaşım, dil bilgisi öğretiminde öğrencilerin olumlu davranışlarını pekiştirmeyi, alışkanlıklar oluşturmayı

hedeflemiştir. Bu şekilde yürütülen geleneksel dil bilgisi öğretimi, kullanılan ve yaşayan dilin bir kısmını öğretmesi ve anlamayı geri planda bırakması sebebiyle çok eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin önemli bir kısmı, bilişsel dil anlayışının temsilcilerinden gelmiştir” (Güneş, 2007: 263-264). Davranışçı yaklaşımla yapılan dil bilgisi öğretiminde öğretmen, öncelikle konuyla ilgili kural veya kuralları verir; daha sonra bu kurallar örneklerle pekiştirilir; ardından konuyla ilgili sorular sorulur ve sorulara verilen cevapların doğruluk derecesi konunun öğrenilme düzeyi hakkında öğretmene bilgi verir. “Bu süreçte, öğretim yöntemi olarak tümdengelim metodu uygulanmaktadır (Onan, 2014: 73).

Davranışçı yaklaşımın dil bilgisi öğretimindeki temel anlayışı, yapısalcı ve kurala dayalı bir yaklaşım olarak tanımlanabilir. Davranışçı eğitim sistemi, dil bilgisi öğretimini temel dil becerilerinden yalıtılmış olarak ele almaktadır. Kurallar örneklerle desteklenerek öğretime ağırlık verilmektedir. Dil kuralları bu yaklaşımda pragmatik dil kullanımıyla ilişkilendirilmemiştir. Çoktan seçmeli test türündeki sınavlara hazırlık anlayışı hâkimdir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da, öğrencilerde dilin doğru kullanımına yönelik bir farkındalık oluşmamaktadır. Üniversite eğitimine kadar yıllarca dil bilgisi dersi alan öğrenciler, bütün kuralları kuramsal olarak öğrendikleri hâlde, uygulama sürecine yansıtamazlar. Bu çelişki, günümüzde dil bilgisi öğretiminde temel bir sorun olarak kabul edilmelidir. Temel dil becerileri ile bütünleştirilmiş sarmal bir anlayışın benimsenmemesi, dile ait kuralların dilin dışında var olan kurallarmış gibi algılanmasına neden olmakta ve bu durum, ilerleyen süreçte dil bilincinin oluşmasına engel teşkil etmektedir.

Davranışçı yaklaşımla dil bilgisi öğretiminin en işlevsel yanı, kural odaklı nesnel bilgi tabanını sağlam bir şekilde oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Sentezci dil bilgisi öğretimi uygulamalarında, davranışçı dil bilgisi öğretiminin bu yönüne odaklanmak gerekir.

2. Yapılandırıcı Yaklaşımın Dil Bilgisi Öğretimine Bakışı

Yapılandırıcı yaklaşım ülkemizde 2004 yılından itibaren uygulanmaya başlamıştır. Bu yaklaşımın temsilcileri Jean Piaget, Vygotsky ve Bruner’dir. Yapılandırıcı yaklaşımda öğrenme, bireyin aktif çabalarıyla oluşmakta ve zihinde yapılandırılmaktadır. Dil bilgisi öğretimi de bu bağlamda değerlendirilmektedir. “Yapılandırıcı yaklaşım dil bilgisi öğrenme sürecine gelişimsel ve etkileşimsel olarak yaklaşmaktadır. Çocukta dil öğrenme sürecini bebeklikten başlayarak ele almakta ve üst düzey öğrenmeye kadar incelemektedir. Aynı zamanda, dil öğrenmeyi zihinsel becerilerin gelişimiyle ilişkilendirmektedir. Dil öğrenme sürecinde, çocukla anne ve yetişkinler arasındaki etkileşim üzerinde ağırlıklı olarak durulmaktadır” (Güneş, 2007: 265). Yapılandırıcı yaklaşım dil bilgisi öğretimini temel dil becerileri çerçevesinde işlevsel olarak değerlendirmektedir. “Bu yaklaşıma göre dil bilgisi öğretimi, anlamak ve anlamı aktarmak için

yapılmalıdır. Bruner'e göre, bir şeyler ifade edebilmek için dilin bazı öğelerini ve kurallarını bilmek gerekmektedir. Ancak bu süreçte dil bilgisini öğretmek başlı başına bir amaç olmamalıdır. Dil bilgisi, herhangi bir şeyi anlamak, bir anlamı aktarmak ve iletişim kurmak için kullanılmalıdır. Düşünmek, anlamak ve zihinsel becerileri geliştirmek için dil bilgisinden yararlanılmalıdır. Yapılandırıcı dil yaklaşımına göre dil bilgisi öğretimi, öğrencinin dil ve zihinsel becerilerini anlamasını ve öğrenmesini geliştirmek için yapılmalıdır. Bu nedenle dil bilgisi öğretimi katı kurallar içermemelidir (Güneş, 2007: 265).

Yapılandırıcı yaklaşımla dil bilgisi öğretiminde sarmal anlayış benimsenmiştir. Bu anlayışa göre dilin kuralları okuma, yazma, konuşma ve dinleme eğitimiyle sarmallanarak verilmektedir. Bu anlayış dilin kurallarını işlevsel oldukları ortamda ele almaktadır. Doğru dil kullanımı noktasında farkındalık ve bilinç oluşturma açısından bu yaklaşım etkili görünmektedir.

3. Dil Bilgisi Öğretiminde Sentezci Yaklaşımın Aşamaları

Dil bilgisi öğretiminde sentezci yaklaşım, davranışçı ve yapılandırıcı eğitim sistemlerinin dil bilgisi öğretimi yaklaşımları esas alınarak oluşturulmuştur. Dört alt aşamadan meydana gelmektedir. Bu aşamalar aşağıda maddeler hâlinde sıralanmıştır.

- *Ontolojik Farkındalık Oluşturma Aşaması*
- *Konu Anlatımı Aşaması*
- *Kavrama / Kavratma Çalışmaları*
- *Pragmatik Sarmal Aşama*

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde, yukarıda sıralanan aşamalar sırasıyla ele alınacaktır. Önerilen aşamaların analizlerinde uygulamaya dönük somut örneklerden hareket edilecektir.

3.1. Ontolojik Farkındalık Oluşturma Aşamaları

Dil bilgisi öğretiminde ontolojik farkındalık oluşturma, öğretilen dil bilgisi konusunun dildeki varlık işleviyle ilgilidir. Bu yapı ya da kural dile ne kazandırıyor; kullanılmadığında, metin içerisinde hangi eksiklikler ortaya çıkıyor? gibi sorular etrafında gelişmektedir. Kuralın dil içerisindeki öneminin fark ettirilmesi, açısından önem taşımaktadır. Ontolojik farkındalık, dil bilgisi öğretiminde hazırlık aşaması olarak da değerlendirilebilir. Bu aşamada, öğrencilerin dikkati işlenecek konuya yönlendirilmektedir.

Örneğin, kelimenin yapı özellikleriyle ilgili bilgi ve kuralların kavratılmasında kök, yapım eki ve çekim eki kavramları öğretilirken ontolojik farkındalık oluşturma aşamasında, kök ve ek kavramlarına yer verilmiş bir metinle, aynı metin olmak kaydıyla bu kavramlara yer

verilmemiş metin örneği karşılaştırılabilir. Kök ve ek kavramlarının metne kazandırdığı işlevler bu şekilde tek bir metin üzerinden gösterilmiş olur. Bu durumda öğrenciler kök, yapım eki ve çekim eki kavramlarının metin içerisindeki etki alanlarını birebir gözlemleme imkânı bulmuş olurlar. Uygulama, soyut nitelikteki bu kavramların öğrencilerin zihninde somut bir nitelik kazanmalarına da yardımcı olmaktadır. Söz konusu dil yapısı ya da kuralın dildeki işlevselliğini gören öğrenciler, öğrenme konusunu daha hazırlık aşamasında somutlaştırmış olurlar.

Örnek 1:

Aşağıdaki metinde kök, yapım eki ve çekim eki kavramlarıyla ilgili ontolojik farkındalık oluşturmaya yönelik örnek bir uygulamaya yer verilmiştir. Bu uygulama çalışması, çekim ekleri üzerinden yapılmıştır. Aynı çalışma, kök ve yapım eki kavramları için de hazırlanabilir.

Kayalıklara girişte kumlar bitiyordu. Ufak tefek çakıl taşlarının bulunduğu alanı geçtikten sonra büyük kayaların kıyısına vardık. Düz bir kayanın üzerine oturarak dinlenmeye başladık. Bu arada oltaları ve yemleri çıkardık. Akşam topladığımız midyeler henüz canlıydı. Midyeleri uzun bir süre canlı tutmak önemliydi. Balıklar her nedense ölü midyelere pek ilgi göstermiyorlardı. Midyelerin suyunu değiştirdikten sonra bıçakla teker teker açarak oltalarımıza taktık. Sonra ayrı yerlere dağılıp avlanmaya başladık. Balık avlamanın en güzel yanı, yemin etrafında olduğunu belli eden balıkların hafif dokunuşlarıdır (Onan, 2005: 33).

Kayalık... gir... kum...bit / Ufak tefek çakıl taş... bul... alan... geç.... sonra büyük kaya... kıyı... var.../ Düz bir kaya... üzeri... otur... dinlen.... başla.../ Bu ara... olta... ve yem... çık.../ Akşam topla... midye... henüz canlı.../Midye... uzun süre canlı tut... tut... önem.../ Balık her neden... ölü midye... pek ilgi göster.../ Midye... su... deşiş.... Sonra bıçak... teker teker aç... olta... tak.../ Sonra ayrı yer... dağıl... av... başla.../Balık av... en güzel yanı yem... etraf... ol... belli et... balık... hafif dok.../ (Onan, 2005: 33).

Birinci bölümde metin, çekim ekleri yönünden eksiksiz olarak verilmiştir. Bu metin öğrenciler tarafından okunduktan sonra, ikinci bölümde, aynı metin çekim ekleri çıkarılmış şekilde verilmektedir. Öğrenciler aynı metnin iki şeklini de karşılaştırarak çekim eklerinin anlama olan katkısını gözlemleyebilirler. Öğrencilerin, çekim eklerinin cümle içerisinde anlam oluşturmaya yönelik işlevlerini somut bir şekilde görmeleri açısından bu tür çalışmaların önemli olduğu düşünülmektedir. Bu uygulama, diğer dil yapı ve kurallarının öğretiminde de kullanılabilir bir nitelik taşımaktadır.

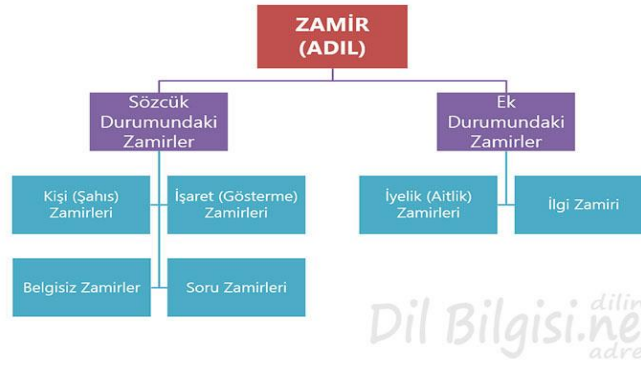
Kelime türleriyle ilgili bilgi ve kuralların öğretimi sürecinde de ontolojik farkındalığın önemli olduğu düşünülmektedir. Fiillerin, zarfların, edatların, isimlerin, sıfatların, zamirlerin, bağlaçların öğretiminde, öncelikli olarak bu türlerin metin içerisindeki işlevleri aynı metin üzerinden iki boyutlu olarak gösterilebilir. Böylece, kelime türlerinden herhangi birinin olmadığı bir metinde ortaya çıkan anlamsal bozukluklar birebir gözlenmiş olur. Aynı çalışma, cümlelerin öğeleri ile ilgili çalışmalarda da uygulanabilir.

3.2. Konu Anlatımı Aşaması

Konu anlatımı aşamasında, içerik üzerinde durulmaktadır. Bu aşamanın başlangıcında, üzerinde durulacak dil bilgisi konusunun ana ve alt aşamaları, bilgiyi görselleştiren şemalar yardımıyla sunulabilir. Bu şemalar arasında, dil bilgisi öğretimi için en uygun olanlar kavram haritaları ve bilgi haritalarıdır.

Kavram haritası, tek bir kavramın aynı kategorideki diğer kavramlarla ilişkisini belirten somut grafiklerdir. Kavram haritaları öğrencilerin konu ile ilgili kavramlar arasında bağ kurmasını kolaylaştırmaktadır. Kavramlar, harita üzerinde en alt ve en üst kavramları kapsayacak şekilde hiyerarşik bir sırayla dizilir. Kavramlara bağlanan çizgiler ve etiketler içerisine yazılan kelimeler, kavramlar arasındaki bağı gösterir. En genel, kapsayıcı kavram, haritanın en üst kısmında ya da ortasında yer alır. Yaklaşık olarak aynı seviyeye ait kavramlar, aynı seviyede bulunur. Kavram haritaları, bilginin zihinde somut ve görsel olarak düzenlenmesini sağlar. Özellikle dil bilgisi dersleri için uygun bir öğretim tekniğidir (Onan, 2013: 148). Dil bilgisi öğretiminde, kavram haritalarının kullanımıyla birlikte öğrencilerin zihninde konuyla ilgili saydam bir bütünsellik oluşturulmaktadır.

Tablo 1: Zamir Konusunun Kavram Haritasıyla Gösterimi

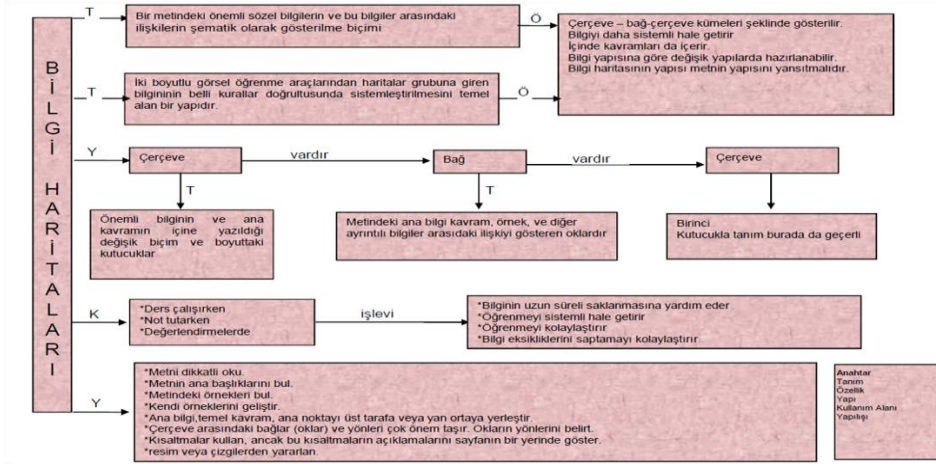
Kaynak: <http://www.dilbilgisi.net/konular/sozcuk-turleri/zamir/>

Kavram haritaları aynı zamanda, konunun teorik olarak analiz edilmesine de olanak sağlamaktadır. Konuyu meydana getiren unsurlar kavram haritaları yoluyla açık bir şekilde ortaya konmaktadır. Konu anlatımının başlangıç, süreç ve sonuç bölümlerinde bu şemalardan yararlanılması gerekir.

Dil bilgisi öğretiminde, içerik anlatımında yararlanılabilecek görsel şemalardan biri de bilgi haritalarıdır. "Bilgi haritalarında, bir metindeki sözel bilgiler ve bu bilgiler arasındaki ilişkiler şematik olarak gösterilmektedir. Bilgiyi haritalandırma, metindeki bilgiyi anlamak için metni iki boyutlu olarak yapılandırılmış haritalara dönüştürme tekniklerinden biridir. Bilgi

haritaları, bilginin belirli kurallar doğrultusunda sistemleştirilmesini temel alan bir yapıdır. Çerçeve – bağ – çerçeve kümeleri şeklinde gösterilir. Bilgiyi sistemli hâle getirmektedir. Öğrenmeyi kolaylaştırır. Bilgi eksikliklerini tespit etmede yardımcı olur” (Yalın, 2014: 76).

Tablo 2: Bilgi Haritası Örneği

Kaynak: Halil İbrahim Yalın, Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme

Dil bilgisi öğretiminde, kavram haritalarının ardından bilgi haritaları kullanılmalıdır. Kavram haritaları başlık / terim düzeyinde, bilgi haritaları içerik düzeyinde bir işlevselliğe sahiptir. Ortaokul ve lise düzeyinde, konunun pratik bir şekilde tekrar edilmesinde de bilgi ve kavram haritaları kullanılabilir. İlkokul sürecinde dile ait yapı ve kurallarının öğretiminde sezdirme yoluna gidilmeli, sarmal yaklaşımdan hareketle dil kuralları somut örnekler üzerinden verilmelidir. Sezdirme çalışmaları tümevarım yöntemiyle yapılmaktadır.

3.3. Kavrama / Kavratma Aşaması

Sentezci yaklaşımla dil bilgisi öğretiminde üçüncü aşama, kavrama ve kavratma çalışmalarının yapıldığı aşamadır. Kavrama / kavratma aşamasında, içerik sunumunda verilen bilginin anlaşılma düzeyi farklı zeminlerde kontrol edilmektedir. Kavrama kelimesi her ne kadar “anlama, algılama” (TDK, 2005: 1111) anlamında kullanılsa da pedagojik anlamda bilgiyi farklı ortamlarda kullanabilme becerisini ifade etmektedir.

Sentezci yaklaşımla dil bilgisi öğretiminin bu aşamasında, konu anlatımı sürecinde verilen bilgiler farklı zeminler / örnekler üzerinden test edilmektedir. Kavrama / kavratma aşamasında bilginin (dil kuralının) öğrenilip öğrenilmediğini kontrol edebilecek şu çalışmalar yaptırılabilir.

1. Bu aşamada, çoktan seçmeli sorular kullanılabilir. Kuralın kavranıp kavranmadığı çoktan seçmeli sorular üzerinden test edilebilir.

2. Örnek metinlerden hareketle boşluk doldurma çalışmaları yaptırılabilir.

3. Dil bilgisi kuralının kavranabilmesi için çalışmalar yapılandırıcı yaklaşımla gündeme gelen sarmal bir anlayışla yürütülmelidir. Sarmal çalışmalar dört temel dil becerisi çerçevesinde ele alınmalıdır. 2017 Türkçe Dersi 1-8. Sınıflar Programı incelendiğinde, dil bilgisi öğretiminde sarmal yaklaşımın sadece okuma ve yazma alanlarında uygulandığı görülmektedir. Bu alanlarda yapılandırılan kazanımlar sarmal nitelikli değil, belirli dil bilgisi konularına yöneliktir. Dil kurallarının sarmal yaklaşımdan hareketle konuşma ve dinleme alanlarına da dâhil edilmesi gerekmektedir.

4. Bu aşamada, yine kavram haritalarından yararlanılabilir. Konu anlatımının hazırlık safhasında kullanılan kavram haritaları, kavrama aşamasında da kullanılabilir. Eksik verilen kavram haritalarındaki boşluk / boşluklar doldurularak teorik düzeyde çalışmalar yaptırılabilir.

5. Kavrama çalışmalarında, doğru yanlış türü sorulardan yararlanılabilir. Neden doğru ya da neden yanlış türündeki açılımlı sorularla konu pekiştirilebilir.

Bu çalışmalar, ortaokul öğrencileri için önerilmektedir. İlkokul (1-4. Sınıflar) düzeyindeki konular örnekler üzerinden sezdirim yoluyla kavratılmalıdır. Metin ortamındaki örnekler üzerinden sarmal bir yaklaşımla sezdirim çalışmaları yaptırılmalıdır. İlkokul düzeyinde dil bilgisi öğretiminin başarısı, sarmal yaklaşımın uygulanma niteliğine bağlıdır.

Sonuç olarak, dil bilgisi öğretiminde konu anlatımı ve kavrama çalışmalarını iki farklı açıdan değerlendirmek gerekir. 1-4. sınıflarda sezdirmeye yönelik sarmal bir anlayış benimsenirken 5-8. sınıflarda bu anlayış yerini davranışçı ve yapılandırıcı yaklaşımın bir arada uygulandığı sentezci yaklaşıma bırakılmalıdır.

3.4. Pragmatik Aşama

Pragmatik aşama, öğrenilen dil bilgisi kuralının uygulanma sürecini ifade etmektedir. Dil bilgisi öğretiminde pragmatik süreç, dil farkındalığının oluşması bakımından geniş bir zaman dilimine yayılmalıdır. Pragmatik aşama, sarmal bir şekilde uygulanmalıdır. Öğrenilen kuralların konuşma, yazma, dinleme ve okuma çalışmalarında gündeme getirilmesini gerektirir. Bu açıdan bakıldığında pragmatik aşamayı kendi içinde iki sürece ayırmak gerekir.

Birinci aşama, kuralın öğrenilmesinden hemen sonraki süreci ilgilendirmektedir. Bu çalışmalar, okuma ve yazma becerileri üzerinden yürütülmelidir. Bu çalışmalarda kuralın yoğun olarak kullanıldığı okuma metinleri kullanılabilir. Bu metinlerden hareketle, kuralın doğal dil ortamındaki durumuna dikkat çekilmelidir. Bu uygulama aynı zamanda, dil bilgisi konularına

göre hazırlanmış bir metin derlemeni gerektirmektedir. Metin odaklı bir dil bilgisi öğretimi için bu derlem önem taşımaktadır. Konuya özel hazırlanmış okuma parçaları dil bilgisi kuralının pekiştirilmesine de yardımcı olacaktır. Mevcut ders kitaplarına ek olarak metin odaklı dil bilgisi çalışmaları için ders kitapları hazırlanabilir. Dil bilgisi öğretiminde pragmatik süreç, kavrama çalışmalarının hemen ardından, yazma becerisi üzerinden de yürütülebilir. Uzun vadeli ve düzenli yazma çalışmaları yaptırılarak dil kurallarının kullanımı denetlenebilir. Burada kastedilen, sadece dil kurallarını kontrol etmeye yönelik yazma çalışmalarıdır. Yazma ile ilgili diğer ölçütler bu noktada ikinci planda tutulmalıdır.

Dil bilgisi merkezli yazma çalışmalarında yazım kılavuzu zorunlu tutulmalı ve bu çalışmalar belirli bir sürece yayılmalıdır. Ayrıca dönüt verme mekanizması da işletilmelidir. Dil kuralları açısından yanlış oluşturulmuş metinler üzerinden metin tamiri çalışmaları yaptırılmalıdır.

Pragmatik aşamanın ikinci safhası, sarmal yaklaşım açısından uzun vadeli bir süreci kapsamaktadır. Yıl boyunca yaptırılan okuma, yazma, konuşma ve dinleme çalışmalarında daha önce ele alınmış yapı ve kurallara sürekli dikkat çekilmelidir. Yazılı ve sözlü dil çalışmalarında bu kuralları fark ettirmeye yönelik çaba sarf edilmelidir.

Sonuç

Dil bilgisi öğretiminde sentezci yaklaşımın ele alındığı bu çalışma, iki bölümden meydana gelmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde, davranışçı ve yapılandırıcı eğitim yaklaşımlarının dil bilgisi öğretimine yönelik bakış açıları üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, dil bilgisi öğretiminde sentezci yaklaşım ele alınmıştır. Davranışçı ve yapılandırıcı dil bilgisi öğretimini birleştiren sentezci yaklaşım dört aşamadan meydana gelmektedir.

Ontolojik farkındalık oluşturma aşamasında, dil bilgisi konusunun dildeki ontolojik (mevcudiyet) işlevi sorgulanmaktadır. Dil yapısı veya kuralı, dile ne kazandırıyor, kullanılmadığında metin içerisinde hangi eksiklikler ortaya çıkıyor gibi sorgulamalar yapılmaktadır. Konu anlatımı aşamasında, içerik üzerinde durulmaktadır. Ele alınan dil bilgisi konusu bu aşamada kavram haritaları ve bilgi haritaları ile sunulmalıdır. Kavrama ve kavratma aşamasında, içerik sunumunda verilen bilginin anlaşılma düzeyi farklı zeminlerde kontrol edilmelidir. Bu çalışmalar, birbirinden farklı nitelikteki uygulamalarla gerçekleştirilmelidir. Pragmatik aşama, sentezci dil bilgisi öğretiminin son aşamasıdır. Dil bilgisi öğretiminde pragmatik süreç, dil farkındalığının da oluşabilmesi için geniş bir zaman dilimine yayılmalıdır. Pragmatik süreç, kendi içinde iki aşamalı olarak ele alınabilir. Birinci aşamadaki çalışmalar, okuma ve yazma becerileri üzerinden yürütülmelidir. Bu aşamada, kuralın yoğun olarak

kullanıldığı okuma metinleri kullanılabilir. İkinci aşama, sarmal yaklaşım açısından uzun vadeli bir süreci kapsamaktadır. Yıl boyunca yaptırılan okuma, yazma, konuşma ve dinleme çalışmalarında, daha önce üzerinde durulmuş yapı ve kurallara sürekli dikkat çekilmelidir. Dil bilgisi öğretiminde sarmal yaklaşım, konuların belirli aralıklarla tekrar edilmesine zemin hazırlamaktadır.

Kaynaklar

- DİLÂÇAR, A. (1971). Gramer, Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1971*. Ankara. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERDEM, İ. (2007). *İlköğretim II. Kademe Dil Bilgisi Öğretiminin Sorunları Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- GÖĞÜŞ, B. (1978). *Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi*. Ankara: Gül Yayınevi.
- GÜNEŞ, F. (2007). *Türkçe Öğretimi ve Zihinsel Yapılandırma*. Ankara: Nobel Kitabevi.
- <http://www.dilbilgisi.net/konular/sozcuk-turleri/zamir/>
- KORKMAZ, Z. (2007). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ONAN, B. (2005). *Denizden Gelen Kara Süvari*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- ONAN, B. (2013). *Dil Eğitiminin Temel Kavramları*. Ankara: Nobel Kitabevi.
- ONAN, B. (2014). Dil Bilgisi Öğretiminde Temel İlkeler ve İzlenen Aşamalar. (Türkçe Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi), Ankara: Pegem Yayınevi. 71-103.
- SCHUNK, D. (2009). *Öğrenme Teorileri* (Çev. Muzaffer Şahin). Ankara: Nobel Kitabevi.
- YALIN, H. İ. (2014). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Nobel Kitabevi.
- YANGIN, B. (2002). *Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi*. Ankara: Dersal Yayınları.